

Elisabeth Oxfeldt

elisabeth.oxfeldt@iln.uio.no

Roman og nation i Dag Solstads *Armand V*

Abstract

Dag Solstad's *Armand V* is read as an imaginary novel reflecting the imaginary nation in an era commonly referred to as one of globalization, late modernity and postnationalism. The novel's form, theme and narrative address are analysed in relation to Benedict Anderson's theory on the novel and the nation. Drawn into this analysis are Jonathan Culler's and Homi Bhabha's critiques of Anderson. Specific aspects discussed are: the soldier-and-war motif, "us-them" relations, gender roles, the perspective of "the other", split positions, margins and borders. The overall analytical approach builds on literary theory, cultural studies and postcolonialism.

Key words

Dag Solstad – Postcolonialism – Theory of the Novel – Late Modernity – Benedict Anderson

Dag Solstad er en af den norske nations store kronikører. Han har set det som sin livsopgave at fortolke det moderne norske liv¹ og har udgivet i alt 16 romaner, hvis handling ofte tager udgangspunkt i en hovedperson, der ankommer til en by i Norge, og »stedet der tilværelsens mening utforskes, er norsk landskap og topografi.«² At romanen som genre står i et stærkt forhold til nationen, har mange teoretikere argumenteret for. En af disse er Benedict Anderson, der i *Imagined Communities* (1991 [1983]) bygger bro mellem sociologi og litteraturvidenskab ved at vise, hvordan romanen og nationen bygger på samme forestillinger om tid og fællesskaber. Anderson er i *Imagined Communities* inde på tre aspekter ved romanen, der kan studeres i forhold til nationen: 1) formen og dens opfattelse af tid, sted og samhörighed, 2) tema og indhold, og 3) det implicite forhold mellem fortæller, fiktionsfigurer og læser. I sit nyere værk *The Spectre of Comparisons* (1998) undersøger Anderson, hvordan disse forhold har udviklet sig ved millenniumskiftet. Titlen hentyder til mere splittede og ambivalente subjekt-positioner og imødekommer på den måde kritik fra dekonstruktionistisk postkolonialistisk hold, som man finder den i Homi Bhabhas *The Location of Culture* (1994). Fokus i *The Spectre of Comparisons* er dog hovedsagelig på den tematiske udvikling i de nationale romaner, hvilket igen har foranlediget kritik fra romanteoretikere

som Jonathan Culler, der foretrækker en romantefori baseret på formelle aspekter. Jeg vil i denne artikel vise, hvordan Dag Solstads *Armand V. Fotnoter til en uutgravd roman* (2006) illustrerer og problematiserer Andersons tematiske pointer samtidig med, at den viser hvordan selve romanformen udvikler sig i takt med den senmoderne tid.

Med *16.07.41* (2002) og *Armand V. Fotnoter til en uutgravd roman* (2006) har Solstad i starten af et nyt årtusinde givet mindre plads til det, der skulle være romanen, og i stedet opholdt sig i romanens fodnoter. I forfatterens seneste udgivelse har denne »afromanisering« nået et nyt højdepunkt. Læsere opmuntres til selv at forestille sig den »uudgravede roman« og hjælpes godt på vej gennem fodnoterne, der til syvende og sidst fungerer som en fragmenteret roman. Ved at skrive fra randområderne – fra marginerne – lader Solstad den imaginære roman afspejle den imaginære nation i det, der ofte refereres til som globaliseringens, postmodernitetens, senmodernitetens eller postnationalismens æra. Romanen kan således læses som et svar på Homi Bhabhas formelle krav om at: »We need another time of writing that will be able to inscribe the ambivalent and chiasmatic intersections of time and place that constitute the problematic 'modern' experience of the Western nation.«³ Med *Armand V* er det altså ikke et spørgsmål om, at nationen og romanen forsvinder, men at de i tæt relation til hinanden ændrer karakter og både tematisk og formelt afspejler, udfordrer, og former hinandens status, nedgangstid, overlevelses- og forvandlingsevne.

Forestillede fællesskaber

I *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* reflekterer Benedict Anderson over nationens status. Udgangspunktet er krig og hans undren over, at mænd er vilige til at dø for deres nation: »the nation is al-

ways conceived as a deep, horizontal comradeship. Ultimately it is this fraternity that makes it possible, over the past two centuries, for so many millions of people, not so much to kill as willingly to die for such limited imaginings.«⁴ Anderson ville bedre have kunnet forstå, hvis krige og revolutioner havde fundet sted på tværs af nationer i kampen for de undertrykkede klassers frihed. I stedet må han erkende, at »nationalism has proved an uncomfortable anomaly for Marxist theory« (3), og han ser nationalismen som dagens mest grundlæggende politiske ideologi: »Indeed, nation-ness is the most universally legitimate value in the political life of our time« (3). Dette skriver Anderson i førsteudgaven af bogen fra 1983 og lader det stå uberørt i den reviderede og udvidede udgave af bogen fra 1991. Der er nu gået endnu 15 år, og verden har yderligere forandret sig, hvilket Anderson da også tilkendegiver både i *The Spectre of Comparisons* og i sin respons til artiklerne i Jonathan Culler og Pheng Cheahs antologi *Grounds of Comparison. Around the Work of Benedict Anderson* (2003).

Andersons tese forbliver, at »nation-ness« er en kulturel artefakt, der opstod mod slutningen af 1700-tallet under specifikke historiske omstændigheder, hvor forskellige historiske kræfter konvergerede og skabte nye forestillinger om tid, sted, mening og samhörighed. Nogle af de vigtigste kræfter var sekularisering, demokratisering, kapitalisme og trykkekunstens udvikling. En ny tidsforståelse voksede frem – den Walter Benjamin omtaler som »homogenous, empty time« i modsætning til »Messianic time«.⁵ Tiden tænkes ikke længere i relation til Gud, men i objektive tidsenheder (angivet af kalender og ur), hvor flere ting af samme værdi kan foregå samtidigt (24). Romanen og avisen er de to medier, denne form for tid kan tænkes og repræsenteres gennem. Den moderne roman bygger på den flerstrengede fortælling. Folk kan passere hinanden på gaden og være del af samme samfund og fortælling uden at støde

ind i hinanden (25). De er uanset forbundet i et anonymt fællesskab (26). Avisen er også i romanformat, skriver Anderson; den angiver parallelfortællinger under den forståelse, at de foregår på samme dato, uden nødvendigvis at have noget med hinanden at gøre (33). Aviser kan betragtes som »one-day best-sellers« (35). Forbindelsen mellem avisernes, romanens og nationens verden baserer sig altså på den nye tidsforståelse: »The idea of a sociological organism moving calendrically through homogeneous, empty time is a precise analogue of the idea of the nation, which also is conceived as a solid community moving steadily down (or up) time« (26). Anderson går endda så langt som til at argumentere for et kausalforhold, hvor romanen og avisernes tids- og stedsopfattelse muliggør nationen: »Fiction seeps quietly and continuously into reality, creating that remarkable confidence of community in anonymity which is the hallmark of modern nations« (36).

I *The Spectre of Comparisons* videreudvikler Anderson sine argumenter fra *Imagined Communities*. Han ser, at ting har forandret sig i løbet af anden halvdel af det 20. århundrede, men slår alligevel fast, at »in the broad public arena, the legitimacy of the nation-state is still generally accepted, even insisted upon;«⁶ vi lever stadig i »the age of nationalism« (334). Troen på nationen som et potentielt godt og moralsk fællesskab er ifølge Anderson under pres, men nødvendig. Han afslutter sit sidste kapitel »The Goodness of Nations« – og dermed bogen i sin helhed – med at konstatere, at »no matter what crimes a nation's government commits and its passing citizenry endorses, My Country is ultimately Good. In these straitened millennial times, can such Goodness be profitably discarded?« (368).

Man fornemmer, at Anderson kæmper for at bevare troen på den gode nation – eller rettere sagt for at bevare den mere distancerede tro på *andres* tro på den gode nation. Selv om Anderson kan hævde, at de fleste betragter nationen

som en naturlig, god og moralsk kategori, ser han den selv som en konstruktion, hvis grundlæggende diskurser, materielle og institutionelle vilkår han analyserer og endnu engang sætter i relation til romanens opbygning. Det fremgår da tydeligt, at romanen i dag – selv om den i mange af dens undergenrer er løsere knyttet til nationen – stadig oftere forholder sig til og afspejler den nationale histories negative sider, dens postkoloniale skyld og skam. Andersons hovedeksempel er Mario Vargas Llosas *El Hacedor* (1987), en national roman om det moderne Peru og landets undertrykte Amazoneindianere. I denne roman omtaler fortælleren sit land som »el malhadado país« (det ulyksalige/forbandede land), hvilket ville have været utænkeligt i en national roman fra en tidligere epoke. Også i denne diskussion benytter Anderson sig af Walter Benjamins formuleringer, idet han hævder, at man i anden halvdel af det 20. århundrede ikke længere kan skrive optimistiske romaner på vegne af nationen. Nu ved romanforfatteren som kronikør, at »every document of civilization is at the same time a document of barbarism« (359). Dette tager romanen ind over sig – den første verden knyttes så at sige til den tredje: »This is, perhaps, the only way in our time that the national novel, the narrative of the nation, can properly be written, and rewritten, and rewritten« (ibid.).

Skam og tragedie

Den nationale roman skrevet i slutningen af det 20. århundrede bygger altså ifølge Anderson på en følelse af skam og tragedie: »One feels the timbre of tragedy as well as the semantics of shame« (1998: 359). Går vi til *Armand V*, ser vi tydeligt skammen. Solstad fortæller sin historie om den norske nation, og udgangspunktet for fortællingen anno 2006, der efterhånden udvikler sig til en tragedie, er en mytisk urscene relateret til fornedring. Armand V, som har været på forretningsrejse på det europæiske konti-

ment, vender tidligt tilbage til Oslo, hvor sønnen har fået lov til at låne hans lejlighed. Sønnen Are er en ung mand i tyverne, der fra starten fremstilles som værende havnet i en fornedrende position. Hvorfor den er fornedrende, og om den egentlig er det for Are, kan læseren ikke være sikker på – han ved kun, at Armand tolker den sådan, idet den minder ham om noget fra hans eget liv. Sønnen sidder i underbukser på knæ foran en klædt dame, der forlader ham – tilsyneladende afvisende:

Inne fra stua så han, gjennom den halvåpne døra, et forferdelig syn. En ung mann, bare iført ei underbukse, på kne foran en ung, påkledd, kvinne. En ung fornedrelse. Hans egen sønn som ble fornedret av en ung kvinne, ei jente. Jenta gjorde et kast med hodet, og håret hennes svingte blott rundt henne, hun så på ham med et foraktelig blikk, og sønnen skalv i sin ynkelighet.⁷

Situationen forklares aldrig, og ved værket's slut er vi efterladt med en scene, der som så mange andre i bogen indbyder til en allegorisk tolkning.

For *fortællerens* vedkommende tager romanen udgangspunkt i en oplevelse, der fandt sted i Venedig. I et ellers idyllisk øjeblik, hvor han har stået og betragtet udsigten fra sit hotelvindue, har han fået øjenkontakt med en grinende somalier nede på pladsen. Somalierens tilstedeværelse virker forstyrrende på fortælleren, og det er nærliggende at betragte ham som en påmindelse om Vestens besudlede forhold til den ikke-vestlige verden. Scenen fremmaner et arketyrisk herre-slave forhold, hvor den hvide, vestlige mand er placeret i en herskende position bogstavelig talt *over* den »kølsvarte«. Alligevel virker forholdet ustabil. Subjekt-objekt-relationen udjævnes, idet fortælleren bliver iagttaget af den, han selv iagttager: »Den leende somalieren der nede, og jeg der oppe [...]. Han virket ikke truende på meg [...]. Men noe var truende, med oss, og der og da fikk jeg en romanidé, i et eneste glimt. Min roman« (193).

Det faretruende er ikke, at *denne* somalier i *denne* situation ser grinende op på fortælleren. Situationen repræsenterer snarere noget ud over sig selv: relationer mellem den »civiliserede« og »barbariske« verden. Fortælleren forklarer, at somalieren i første omgang inspirerer ham til at skrive en bog, der på mærkværdig vis kobler u-landsproblematik med et ambitiøst litteraturprojekt (194). Den skulle have handlet om fortællerens tilhørighed til det imperialistiske system (195). Denne roman bliver dog ikke til noget, og *Armand V* tematiserer altså ikke kun senmoderne skyld- og skamfølelser, men også den traditionelle roman og dens mislykkede evne til at fremstille en senmoderne verden.

Bhabhas teori om »time, narrative and the margins of the modern nation« kan belyse denne problematik ud fra fokus på det splittede subjekt samt splittede tids- og stedsopfattelser. Den traditionelle roman baserer sig ifølge Bhabha på en enkel tids- og stedsopfattelse, der undertrykker »the ghostly time of repetition« og fremstiller national tid metaforisk – som »homogeneous, empty time« – gennem beskrivelsen af konkrete, lokale hændelser (143). Virkeligheden er dog en anden, og netop dette indrømmes i *Armand V*. Når det kommer til tid, viser urscenen med sønnens fornedrelse fx til det arkaiske og mytiske, idet tableauet indikerer en cyklisk tidsopfattelse lagt ind i den lineære, som fortællingen ellers baserer sig på. Somalierens tilstedeværelse viser ligeledes til et destabiliserende dobbelt-blik, der ikke tillader fortælleren at betragte sig selv på europæiske præmisser. Han ser pludselig sig selv både inde- og udefra. Hvor den traditionelle roman fortælles af en alvidende fortæller med overblik over sit univers, må *Armand V's* fortæller renoncere denne position, fordi der – som somalierens blik minder ham om – findes en ikke-vestlig verden, hvis stemmer og fortællinger, han ikke kan repræsentere.

Armand V problematiserer altså den traditionelle nationale roman på både tematisk og for-

melt plan. Tematisk lægges der ikke skjul på, at hovedpersonen udfylder en metaforisk rolle, som Bhabha ville kalde det, idet Armand V, som ambassadør i udlandet, repræsenterer Norge. Tillader man sig lidt leg med navnet, er han *vor mand, hver mand og nordmand*.⁸ Grebet kan betragtes som et eksempel på Bhabhas »*the many as one*«-metafor (142). Dette er alligevel ikke helt dækkende, idet Armand V indtager en dobbeltrolle som repræsentant både på romanens plan og indenfor fiktionen på politisk plan som ambassadør. Værket kan således siges at imødekomme og problematisere Bhabhas kritik. Indirekte viser det, at forfatteren er klar over romanpersonens metaforiske status, samtidig med at det minder os på, at dette er en metafor, der rent konkret eksisterer med politiske konsekvenser i den virkelige verden. Heller ikke her er der altså tale om et enten-*metafor-eller-virkelighed*, men om et både-og.

I rollen som ambassadør positionerer Armand V sig i forhold til USA og EEC/EU. EU er han egentlig imod, men han dækker godt over dette faktum og har ingen kvaler, når det kommer til at lægge sig så tæt op mod en pro-EU holdning, at den i praksis fungerer, som var hans land medlem af EU. Efter at have været diplomat og ambassadør i Kairo, Budapest og Madrid, drømmer han om et sidste embede i en af verdens stormagter: i London, Paris, Washington, eller Bruxelles. Og inden fortællingen er omme, har han demonstreret sit repræsentative forhold til USA. På handlingsplan møder han den amerikanske ambassadør i en konfrontation, der handler om hvem, der har retten og magten til at yde den anden en tjeneste. Situationen er banal. De to mænd har været på toilettet samtidigt, og amerikaneren – der pludselig fremstår med grisehoved – åbner på vejen ud døren for Armand. Armand foretrækker dog at lade amerikaneren gå først, for så selv at holde døren åben. Kampen om galanteriet gør hurtigt amerikaneren rasende, og Armand ender med at måtte luske ud foran ameri-

kaneren. Forholdet dem imellem er tydeligvis ikke ligeværdigt, og facaden om at det skulle være det, kan kun opretholdes, så længe den norske ambassadør underlægger sig det faktum, at USA kan åbne døre for Norge og ikke omvendt.

Det væsentlige vendepunkt i romanen skyldes sønnen. Are vælger at blive elitesoldat. Dog fremstilles valget ikke som reelt, men som påskyndet af farens opførelse. Som antydet indledningsvis er Andersons analyse af nationen knyttet til hans undren over at mænd er villige til at dø for dette fællesskab. At de skulle være villige til at dø for andre fællesskaber, tror Anderson ikke på: »In themselves, market-zones, 'natural'-geographic or politico-administrative, do not create attachments. Who will willingly die for Comecon or the EEC?» (1991: 53). Anderson må dog siges at tage fejl, når det gælder EEC's senere udvikling til EU samt NATO. I senmoderniteten drager unge mænd i krig på fremmede territorier, og idet *Armand V* fremstiller dette som tragisk, sætter værket endnu engang spørgsmålstegn ved Norges relation til NATO, EU og USA.

Are vender tilbage fra en krig i Fjernøsten – sandsynligvis i Afghanistan – som invalid. Han har mistet synet, og faren må takle ham og sine skyldfølelser resten af livet. I første omgang undertrykker faren sit raseri mod USA – »dem som havde involvert oss i denne krigen, som havde ødelagt hans sønns liv« (209). Efterhånden går det dog op for ham, at hans raseri er kommet til udtryk ved, at han har set den amerikanske ambassadør med »den andens« blik. At ambassadøren har grisehoved, er noget den anden – *den fremmede, den onde, den fjendtligsindede, arabereren* – ville se (224). Den andens blik har altså trængt sig ind i Armands verden. Og på samme måde som fortælleren følte ubehag ved somalierens påtrængende blik i Venedig, føler Armand også ubehag ved at indtage dobbeltblikket: »Når Armand mente å observere at den amerikanske ambassadøren i London havde gri-

sehode, optrådte Armand som agent for de andre. Det ønsket han ikke« (ibid.). I en ny tid tvinges Armand – ligesom fortælleren – til at indtage en forstyrrende, splittet position, der ikke længere tillader et syn på verden, hvor den kan deles ind i et »os« og et »dem,« men hvor »os« og »dem« på globalt, nationalt og individuelt plan glider ind i hinanden.

Efter at være blevet far til en krigsinvalid, og efter at have fået indblik i den amerikanske ambassadørs uhæmmede raseri – samt sit eget – overvejer Armand at bryde med diplomatiet. Han overgiver sig dog til den rådende ideologi, at der kun er to steder, man kan høre hjemme i denne verden: enten i den vestlige kulturkreds eller i fremmede kulturer. Selvom den andens blik er trængt ind i Armands, vælger han fortsat at forholde sig til det politiske spil, hvor »det dreier seg om oss mot dem« (228). Fortælleren har dog afsløret en anden virkelighed, og formelt modsiger værket også den politiske »os-dem« tankegang. Ved at skrive fra romanens – og indirekte nationens – marginer, baserer *Armand V* sig på ideen om, at steder og tider kan antydes, men ikke afgrænses. Grænseovergangene er porøse, og hvor Anderson skriver om den traditionelle roman, at fiktionen sivede stille og kontinuerligt ind i virkeligheden, kan man i *Armand V*'s tilfælde påstå, at virkeligheden i dag – gennem fokus på den postkoloniale, arabiske og tredje verden – er sivet ind i fiktionen.

Armand V's tragedie ender med at fungere til skræk og advarsel for læseren. Fortælleren fremmaner et tragisk skræmmebillede og opfordrer til at lægge en ny national kurs.⁹ Andersons pointe angående nationen i dag er tilsvarende, at: »if nations can, at least hypothetically, be Wrong, this wrongness is temporal, and is always set against a transcendent Right or Good.« (1998: 360). I Norges situation kompliceres tanken om at være god dog i den forstand, at der hersker stor uenighed om, hvad »god« er. Norge ønskede i 1990'erne netop at definere sig selv som moralsk forgænger på ver-

densplan. Gro Harlem Brundtland udtalte, at det var »typisk norsk å være god,« og nationen så det som sit mål at indtage rollen som humanitær stormagt. Ikke alle nordmænd, mener dette er lige »godt«. Terje Tvedt har fx gjort sig til talsmand for, at Norges globale rolle handler om narsissistisk kosmopolitisme.¹⁰ *Armand V* peger tilsvarende på, at Norge bør trække sig ud af nogle af sine internationale roller og alliancer – især alliancen med USA.

Fortællingens mænd

Benedict Anderson forklarer, at der er tre relaterede topoi, hvorfra man fremmaner troen på national godhed: De ufødte, de døde og de levende (1998: 360). Af disse tre benytter Solstad sig især af henvisningen til de levende – de *unge* levende og altså nationens kommende generation. Mobiliseringen af nationens levende handler om at give nationen en chance til. Man er uenig i nationens opførsel, men opfordrer den til at korrigere sin opførsel – eller demonstrere sin godhed – så man ikke længere behøver at skamme sig: »And do not most of us want, against the odds, to give our nations another chance?« (Anderson 1998: 364).

Are kan betragtes som den nulevende, der i modsætning til Armand repræsenterer »the generic national child [...] A sort of vanguard of the imminent Unborn« (365). Netop Armands distancerede forhold til sønnen gør, at han i højere grad fremstår som en national generisk type end som en del af et specifikt far-søn forhold. Armand V har også en datter, men det er så godt som kun sønnen, vi hører om, hvilket også giver mening, når man læser fortællingen som en national allegori. Den allegoriske tolkning, *Armand V* lægger op til, kan igen siges indirekte at vise til værkets kritiske standpunkt overfor den nationale roman. I stedet for at skabe et umarkeret fiktionsunivers, bryder fortællingen med sin egen realisme gennem mytiske og symbolske scener, der fremhæver

genrens (og nationens) stereotype, kønsbaserede metaforer.

Går vi tilbage til Anderson, viser han hvordan romanens skildring af nationens statsborger generelt afspejler et tydeligt kønnet forhold, hvor borgerne fremstilles som unge mænd, mens nationen selv fremstår som en kvinde – en moderskikkelse.¹¹ Anderson henter sine eksempler fra Indien og USA. I det første tilfælde beskriver han en indisk cølibat-bevægelse, hvor unge mænd ønsker at tjene »Moder Indien«. Familiemetaforen udvides, idet nationen også bygger på ideen om et broderskab – et »fraternité.« Dette implicerer det tabubelagte, det aseksuelle, samt muligheden for at begå incest. En institution tilsvarende den indiske cølibat-bevægelse er det amerikanske militær (1998: 367, n. 14). Karakteristisk for den militære opstilling er et bestemt nationalt blik: »From citizen fraternity everything sexual is removed. We stand gazing, not at one another's bodies, or into one another's eyes, but Up Ahead« (376). Det drejer sig altså om asketiske forestillinger om et nationalt borgerskab, hvor fællesskabets medlemmer ikke ser hinanden i øjnene – både fordi det anonyme fællesskab er grundlæggende som nationalt princip, og fordi borgerne ikke skal fristes til at begære hinanden.

Det, at Are vender blind hjem fra krigen, er blevet tolket i lys af *Kong Oðipus*,¹² hvor Are kan minde om Oðipus, hvis ulykkelige skæbne det er at blive blind – uden at det er noget enkeltindivids skyld. Det at blive blind beskrives som en forfærdelig hændelse. Alligevel åbnes der også for, at Are ved at udvikle sine sanser, vil lære at se mere end andre (207). Han kan måske siges at sidde tilbage med en egen form for indsigt. Fortælleren beskriver det indadvendte blik (i modsætning til det udadvendte) som et alvorets blik – et blik, der kan se det ubeskrivelige – det, der ikke kan nå gennem vores sprog og fatteevne (151–52).

Fortællingens kvinder

Kvindernes rolle i værket forbliver mystisk.¹³ De kvinder, der skildres i sammenhæng med Are, danner et tydeligt, antagonistisk rammemotiv. Indledningsvis er der den afvisende kvinde i skam-scenen, og til sidst har vi hans udlejer, som bliver tildelt bogens sidste ord. Hun er enke og bryder sig absolut ikke om Armand, der kommer og bruger Ares værelse på Majorstua, mens Are selv er i London: »Hun så oldingagtig og intenst på Norges ambassadør i London« (237), og i fortællingens sidste sætning indrømmer hun modvilligt, at Armand har ret til at være i hendes hus, siden han har betalt husleje: »Men jeg skal sende deg et brev hvor jeg sier opp leiekontrakten idet den tid du har betalt for, utløper« (237). Læser man kvinderne som repræsentanter for moderlandet, drejer det sig om afvisning og udsmidning. Mændene har ikke tryk grund under fødderne og kan ikke føle sig sikre i det norske »hjem«. Som enke står udlejeren i kontrast til Armand. Hun er oldingagtig og repræsenterer en generation, hvor mand og kvinde holdt sammen, til døden skilte dem ad. Som fraskilt repræsenterer Armand derimod en generation, hvis bånd og tilknytninger til »hjemmet« – forstået både som familie og nation – gradvis opløses. Are repræsenterer resultatet af denne opløsning: et tredje, potentielt dekadent slægtsled¹⁴ – et led, der forholder sig mere til elitenationerne end til »et lite og ubetydelig land« som Norge (228), og som ved fortællingens slut er udvandret for at bosætte sig lige udenfor »verdensbyen« London (201).

Tolker man kønsrelationerne indenfor rammerne af en national allegori, kan Armand Vs relation til henholdsvis N og hendes tvillingesøster forstås som et billede på nordmændenes tilknytning til eget hjemland og USA. Det ligger i kortene, at Armand skal være sammen med N, men lige inden de officielt bliver et par, når tvillingesøsteren at forføre ham i en lille

kystby, »der hvor Atlanterhavets bølger skyller mot norskekysten« (93). I forhold til den diskrete, beherskede og tilbageholdende N, er tvillingesøsteren intens og prangende. Hun elsker at vise sin pragt frem i et barndomshjem, der præges af rigdom og begær (102). Der er fra Armands side tale om en dobbelt kærlighed (107). Han gifter sig med N, men opsøger tvillingesøsteren gang på gang i kommende år – i hvert fald i tankerne (104). Det betyder ikke, han var utro mod N, får vi at vide, »men at han trengte tvillingesøsteren for å kunne elske N« (107). Selv om N aldrig kan påvise nogen utroskab, fornemmer hun et svig og føler sig til sidst så krænket og tilsidesat, at hun forlader Armand (131). Ved romanens afslutning er det eneste sted, Armand føler sig hjemme, i tvillingesøsterens pensionat på højfjeldet (229). Det er hende, han er knyttet til – »til hennes fortrolighet, til hennes velsignelse« (231).

Implikationen er, at nordmændene bejler til en anden kvinde, hvis udseende og stemme minder meget om deres egen, men trods alt ikke er den samme. Motivet kan læses som en ny variation af den klassiske sammenstilling af erotik og politik. Som Jonathan Culler skriver i sin kritik af Andersons *The Spectre of Comparisons*: »Erotic and political desires reinforce one another.«¹⁵ I de romaner, der skrives i kølvandet af en nations opståen, finder man ofte en nationalisering af det erotiske samt en erotisering af nationalismen (Anderson 1998: 336). Det handler fx ikke sjældent om elskende, der får hinanden på tværs af etniske, racemæssige eller standsmæssige forskelle. *Armand V* viser, hvordan dette motiv kan udvikle sig, når nationen ikke længere er ny og under opadgående udvikling. Formelt henlægges det forstyrrende dobbeltgængermotiv til fodnoterne. Den »uudgravede« roman handler mere konventionelt om Armand og N, der bliver gift og skilt, oplyser fortælleren, men i fodnoterne lurer den undertrykkede tvillingesøster, og i *fodnoteromanen* dukker hun op på overfladen og indtager sin

retmæssige plads: »vær oppmerksom på henne« (191).

Gennem tvillingemotivet ser vi hovedpersonen involveret i et officielt og uofficielt forhold, hvor tvillingesøsteren besidder den videndes magt. Tvillingesøsterens magt og indflydelse er endda af så store dimensioner, at Armand nu og da betragter hende som mor til den datter, N føder ham (91). Kan N stå for Norge, mens tvillingesøsteren repræsenterer det amerikanske i Norge? Der lægges i så tilfælde en ny dimension til Ares Ødipus-skæbne. Skal han siges at have været i seng med sin mor, må det forstås symbolsk gennem hans kamp i en krig, der i højere grad tjener USA's end Norges interesser.

Fodnoteromanen

At Solstad har skrevet en roman, som ikke er en roman, er blevet tolket på flere forskellige måder: som en gimmick,¹⁶ som et litterært gennembrud,¹⁷ og som en refleksion over værket hovedperson.¹⁸ Jeg vil i denne forbindelse fremhæve, at fodnoteromanen også fremstår som en påstand, der ikke kun har med romanen, men også nationen at gøre. I dette tilfælde gælder det specifikt Norge, der underlægger sig NATO, EU og USA, bidrager med nationens sønner til andres krige, og lægger sig som fodnoter til den store tekst, der udgør verdenshistorien. Igen spiller værket også på Armands ambassadør-rolle, idet det fremkalder den praksis, der kaldes fodnotediplomatiet, dvs. strategien hvor nationen officielt tilhører en større alliance, men insisterer på at trække sig ud af diverse vedtag ved at markere sit divergerende synspunkt i fodnoter. Roman og nation fungerer på den måde analogt, idet romanen efteraber nationens udenrigspolitiske strategi. Fodnote-positionen indeholder for nationens vedkommende et »både-og«. På den ene side kan man i lys af *Armand V*'s handling betragte den som den lille nations krav om selvstændige holdninger, underlagt altoverskyggende internationale allian-

cer. På den anden side kan man i lys af fodnote-romanens form betragte den som en senmoderne realistisk position, der trods alt konstituerer en meningsfuld helhed. Ligesom konturerne af den imaginære roman fremtræder ganske tydeligt gennem fodnoterne, ender Norge også med at have en tilstrækkelig tydelig og læsbar identitet.

Mere generelt kan man sige, at ideen om en fodnoteroman bygger på en fundamental forståelse af overblik og magtforhold – på forståelsen af, at der ikke findes et enkelt synspunkt fra hvilket man kan få overblik over senmodernitetens ustandselig glidende magtrelationer. Fortælleren skriver om magten som et usynligt tomrum, der tiltrækker sig alle dem, der gerne vil ses: »Mediefolk, TV-stjerner, ambassadører, ministre, alle er de i forfølgelighedsens rus, i en krets rundt Tomrommet, den Usynlige (makt)« (171). Fortælleren giver os endvidere indsigt i forholdet mellem romanform og det levende liv: »Denne mangel på sammenheng er svært plagsom, men samtidig svært dekkende for hvordan tilværelsen oppleves for en som er som meg« (197). Enkeltindividet er spundet ind i uforklarlige netværk og kan pludselig en dag føle sig eksistentielt utryk, idet en somalier ser ham i øjnene i Venedig. Han er også usikker på – og ubekvem ved – sin egen indflydelsesevne. Ved at give udtryk for hån kan han pludselig være skyld i – eller i hvert fald føle sig skyldig i – sin egen søns beslutning om at deltage i en krig i Fjernøsten, hvor han mister synet. Små, lokale hændelser kan få store eksistentielle og geopolitiske konsekvenser. Tanken opsummeres ligeledes i forståelsen af, at »en sommerfugls vinge på Tahiti kan utløse en orkan i Nord-Atlanten« (150). Samtidig må dette også siges at være en vigtig præmis for romanens status som en politisk roman, idet den selv som en mindre hændelse har ambitioner om at få større konsekvenser ved at skabe en holdningsændring. Der er dermed også forskel på fortællerens standpunkt og romanens. Fortælleren fremstiller sig

som desillusioneret: »Jeg har for længst passert 60 år, og er i ferd med å se framover, ikke mot framtida, men mot avslutningen. Jeg kan ikke forandre verden lenger, men jeg kan avslutte den« (39). Men idet *Armand V* fremstår som en politisk roman, søger den jo netop at påvirke og forandre verden.

Hvor *Armand V* har mistet overblikket, har *Armand V* – på trods af og via fodnoteformatet – sin læser i et stramt retorisk greb. Læseren gives rum til selv at tolke, men præmisserne er alligevel lagt for hvordan romanen skal tolkes. Værkets eksperimenterende og åbne fremgangsmåde er som den helteagtige Jan Brostens måde at spille skak på:

Han åpnet med stor dristighet, ja mange ville si dumdristighet, tok sjanser, og det virket som han spilte i hytt og vær, og fant en viss glede ved det. Men etter hvert oppsto det en plan i hans hode, som han da, men først da, forfulgte nådeløst, men hele tida med påfallende mange avledende manøvre, for å villete motstanderen. Først når motstanderen, dvs. Paul, ikke hadde noen mulighet til å unngå det som måtte komme, sjakk matt, ble planen synlig også for Paul. (68)

Romanen provokerer ved at vise hvordan Norge underlægger sig især USA som supermagt. Fortælleren udtaler sig gennem tydelige billeder og vendinger. Det handler om »vår tids *Brand*-uforstand« (208), om et sønneoffer, hvor »Gud = USA« (199), og om at være hjælpeløst »innsydd« i magten, som altså er USA's verdensherredømme (227). Denne tilstandsrapport har vakt stor opmærksomhed i medierne, hvor også udenrigsministeren Jonas Gahr Støre har forholdt sig til dens udsagn om det norske diplomati, den norske udenrigspolitik og til dæmoniseringen af USA. Den implicite forfatters måde at dele verden ind i et os og et dem på, er ifølge Gahr Støre for fundamentalistisk: »USA *ruler*, alt andet trenges til side – sivilisasjoner, religioner, sult, energi, Afrika, Kina og FN.«¹⁹ Hvor Gahr Støre forholder sig til romanens tematik og med god grund betragter den som provokeren-

de i sin forenklede argumentation, går han imidlertid glip af værkets destabiliserende udsigelser på formelt plan. Idet klare afgrænsninger fremstilles som umulige på både tids- og stedsmæssigt niveau – fortiden siver ind i nutiden, den cykliske tid siver ind i den lineære, den tredje verden siver ind i den første, den andens blik siver ind i det egne, mytternes og symbolernes verden siver ind i den realistiske, og helheden kan kun antydes fra marginerne – må man også gå ud fra, at de forskellige nationer og deres territorielle og holdningsmæssige afgrænsninger er porøse.²⁰

Inkludering og ekskludering

Et »os–dem« forhold, der til sidst kan være værd at diskutere, er det internt norske. Som genre har romanen haft en tendens til at homogenisere nationen. Som Bhabha er inde på, undertrykker den bl.a. det splittede og ambivalente ved at fremstille de mange som én. Jeg har indtil videre diskuteret *Armand V's* modstand mod homogeniseringen på to af de niveauer, Anderson diskuterer i *Imagined Communities*. Det gælder for det første romanens tema og indhold, og for det andet gælder dens opfattelse af tid, sted og samhørighed. Det tredje aspekt ved Andersons analyse gælder, som tidligere nævnt, det implicite forhold mellem fortæller, fiktionsfigurer og læser. Et vigtigt element i denne diskussion har været konstruktionen af læseren som indforstået med nationens steder.

På dette område argumenterede Anderson først for, at steder blev præsenteret for et nationalt publikum – hvad enten de var politiske frænder eller fjender – der kunne formodes at vide, hvad fortælleren refererede til og dermed også blev styrket i tanken om, at de var del af det forestillede fællesskab (1991: 27). Jonathan Culler har efterfølgende analyseret de samme tekstpassager for at vise, at man ligeså godt kan forstå dem som henvendt til en outsider. Det at benævne steder ud fra den forståelse, at læse-

ren kender til dem, »is a technique by which realistic fiction posits the reality and independence of the world it describes – asserts by presupposing. / Indeed, the mode of address [...] often suggests that the reader is not [local] but someone who needs to be told how things are done there – a stranger, even« (Culler 39).

Solstad er kendt for sine minutøse gengivelser af steder i Norge, men om de er møntet på nationens insidere eller outsiders kan være svært at afgøre. Overordnet har reaktionerne på beskrivelserne af Kirkeveien i *Armand V* bestået af både kedsomhed og fascination.²¹ Man kan på den ene side undre sig over, om de vil være interessante for andre end nordmænd, for hvem de kan fungere som kunstnerisk underliggøring. I *Vårt Land* skriver Liv Riiser fx at Armand V nu vandrer i Kirkeveien, »som herved skrives inn i norsk litteratur med det 'her-er-så-underlig'-lyset som Dag Solstad har en spesiell evne til å beskrive.«²² At præsentere det kendte med et underliggende blik kan fungere både som en poetisering overfor nationens insider og en antropologisk beskrivelse overfor outsiders. Et karakteristisk eksempel fra bogen viser en særegen form for glidende overgange: »På søndag ettermiddag møtte Armand sønnen sin til middag på en restaurant i Oslo sentrum. Den het Theatercaféen og lå på den andre sida av gata for Nationaltheatret« (188). Som læsere forventes vi ikke at kende til Theatercaféen, mens Nationaltheatret – refereret til i bestemt form – forudsættes kendt. Hvem den konstruerede læser er, forbliver uklart i næste sætning: »De hadde avtalt å møtes klokka fem, som er den tradisjonelle tid for å spise middag i Norge« (ibid.). Er man nordmand, kender man til Theatercaféen, Nationaltheatret og norske spisetider. Er man ikke nordmand, er sandsynligheden for, at man kender til Nationaltheatret, men *ikke* ved hvornår nordmænd spiser, forsvindende lille.²³

Det glidende dobbelte blik viser sig dog også ved nærmere eftersyn at karakterisere mange

nationale romaner. I sin respons til Cullers analyse, reviderer Anderson sit syn og søger i første omgang at forklare fortællerens ambivalente blik biografisk – ud fra at hans nationale forfatter, filippineren José Rizal, rent faktisk (også) sad i Berlin og skrev om sit hjemland.²⁴ Blikket bliver dermed både insiderens og outsiderens, hvilket ikke formindskes af, at den nationsbyggende forfatter rent faktisk kan have haft specifikke europæiske og ikke-europæiske læsere i sinde, da han skrev. Et mere interessant argument er dog Andersons andet argument relateret til ironi. Kun den indforståede, nationale læser vil kunne opfatte »fejl« og »uregelmæssigheder« og reagere på dem. Om reaktionen så er irritation, bekræfter den det nationale fællesskab (Anderson 2003: 230). Glidningerne kan altså betragtes som mere eller mindre ufri-villige – både som resultat af at forfatteren rent faktisk ser Norge udefra, og som at han som insider ved, hvornår de kan virke underliggende, pudsige eller komiske.

Et vel så overraskende aspekt ved fortælle-rens blik på Norge – og især Oslo – er dets etniske begrænsning. Mens der dvæles ved Oslo og byens gadenet, restauranter, butikker, universitet og lejegårde, er den etniske kulturelle anden totalt fraværende – det på trods af, at Oslo er en multikulturel by. Når et sted i Oslo skal beskrives som eksotisk, er det en del af Majorstua. Her findes der godt nok en orientalsk café og en thai massageklinik, men hovedpersonen besøger dem aldrig og er mere optaget af at beskrive de traditionelle norske butikker og Armands hadeforhold til det amerikanske McDonald's.

Fortællerens synsvinkel ligger tæt op ad Armands, og vi må derfor formode, at Armand ikke registrerer nogen form for multikulturalisme i sit hjemland. Armand er også den type »verdensborger« og kosmopolit, der føler sig hjemme overalt, fordi han altid opsøger det kendte i det fremmede. Det, han stort set ønsker sig, er »et behagelig liv« (113) med »ruti-

nearbejd i de højere sfærer« (116). Dem, han møder udenlands, er de samme »interessante« diplomater og ambassadører, til de samme receptioner og forretningsmøder.²⁵ Om møderne finder sted i Norge, Ungarn, Jordan eller England spiller ingen rolle, hvilket afspejles i udjævnende opremsninger som: »byer som Paris, Roma, Buenos Aires, Mexico City, og land som Frankrike, Italia, Argentina og Mexico« (113). Den side af globaliseringen, der fremhæves, er den, der viser til de eksterritoriale, til ikke-stederne, og til den frihed, den velstående europæer har til at rejse og bo verden rundt uden at skulle lade sig konfrontere med fremmede kulturer, sæder og skikke.²⁶ Armand er et godt eksempel på Terje Tvedts kosmopolitiske narcissist. Han fungerer overalt på ikke-stederne, men at den andens blik skulle blive en del af hans eget, bryder han sig ikke om. Hvor Armand – og gennem ham fortælleren – begrænser deres syn på sociale modsætningsforhold indenfor nationen til at gælde 68'erne og den efterfølgende generation, tilhængere af forskellige politiske partier og holdninger, og humanister og realister, kan man hævde, at diskussionen om et internt modsætningsforhold baseret på etniske, nationale og racemæssige forskelle undertrykkes. Samtidig peger romanen selv på denne undertrykkelse. I og med fortællerens egen indrømmelse af ubehaget ved i Europas kulturelle vugge (Italien) at befinde sig ansigt til ansigt med en kulsort somalier fornemmer man, at *Armand V* også indirekte handler om frygten for at møde det ukendte gennem den etniske anden – gennem den type menneske Armand V ikke selv er vokset op med i *sit* Oslo.

Konklusion

Jonathan Culler konkluderer om Andersons sammenkobling af nation og roman i *Imagined Communities*, at han får demonstreret, hvordan romanen trækker forskellige typer folk sammen og på den måde lægger op til politisk debat:

Anderson's work can lead us to realize that what is distinctive about the novel, about its formal adumbration of the space of a community, is its open invitation to readers of different conditions to become insiders, even while the novel raises as a possibility the distinction between insider and outsider, friend and foe, that becomes the basis of political developments. (Culler 2003: 50)

Som politisk roman lægger Solstads roman da også op til flere forskellige politiske debatter. Det gælder ikke kun udenrigs-, men også indenrigspolitik. Ane Farsethås betragter i en anmeldelse *Armand V* som ekskluderende, idet den konstruerer en læser, der er indforstået med hele Solstads forfatterskab.²⁷ Jeg vil alligevel mene, at man også kan læse bogen indenfor en bredere, postkolonial indfaldsvinkel, hvor den kan eksemplificere den postimperialistiske nationale roman, som den kan genkendes på tværs af landegrænser – fra Peru til Filippinerne til Norge.

Alligevel må man konstatere, at Solstad ikke læses af et internationalt publikum på linje med fx Vargas Llosa. Det er noget ærkenorsk ved Solstad, som ikke lader sig oversætte.²⁸ Perspektiverne bliver måske ikke kosmopolitiske nok, og det er også muligt, at Norge ganske enkelt ikke er »interessant« nok i international sammenhæng – landet har ikke status som en elitenation. Man fornemmer på lignende vis, at det kan være fristende for Benedict Anderson at basere sine sociologiske litteraturteorier på en mere kendt forfatter som Vargas Llosa end på en forfatter fra hans egentlige områdestudier: Syd-Øst Asien. På symptomatisk vis starter han sin analyse af Vargas Llosas *El Hablador* med at forklare, i hvor høj grad den minder ham om den indonesiske Pramoedya Ananta Toers og den filippinske José Rizals værker – inden han vender tilbage til den mere internationalt anerkendte Vargas Llosa (1998: 337).

Som litteraturkritiker er man altså også placeret i en splittet rolle, hvor man taler med to stemmer, alt efter om man henvender sig til et

nationalt eller internationalt publikum. Det skal indrømmes, at jeg selv, idet jeg har holdt *Armand V* op mod postkoloniale romanteorier, har ønsket at betragte og skrive værket ind i en international sammenhæng. Praksisen er et eksempel på det, Bhabha kalder »performance«, men hvor Bhabha taler om *national* pædagogik og performance (145), er sagen mere kompliceret. Også her drejer det sig om en ambivalent position, hvor man – med Andersons ord – hemsøges af sammenligningernes spøgelse. På den ene side optræder man i sin læsning af en norsk roman og dens kritik som det nationale subjekt, der deltager i det forestillede fællesskab gennem dens traditionelle hovedgenrer (romanen og aviserne). På den anden side optræder man i læsningen af *Armand V* som et destabiliseret nationalt-globalt subjekt, der inviteres til at se nationen med insiderens og outsiderens øjne og dvæle ved dens myter og ideologier. Dette opnås tematisk gennem fortællinger om skam, gennem soldat- og krigstrategier, gennem mytiske kønsallegorier og gennem fortællingen om den ufrivillige tilegnelse af den kulturelle andens perspektiv. Formelt opnås det ved at fremstille en national roman, hvor virkeligheden er sivet ind i fiktionen. Her har den sat sine spor, ved at en ny tids fragmentariske og splittede tids- og steds- og samhørighedsbegreber repræsenteres analogt gennem fodnoteromanen, der vægrer sig ved at vise til et *samlet* værk.

Litteratur

- Andersen, Per Thomas 2003. *Tankevaser. Om norsk 1990-talls litteratur*. Oslo.
- Anderson, Benedict 1991. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, rev. ed. London.
- 1998. *The Spectre of Comparisons. Nationalism, Southeast Asia and the World*. London.
- 2003. Responses. In: Jonathan Culler & Pheng Cheah (eds), *Grounds of Comparison. Around the Work of Benedict Anderson*: 225–45. New York.
- Bauman, Zygmunt 2000. *Liquid Modernity*. Cambridge.
- 2000. *Savnet fellesskap*. Oslo.

- Benjamin, Walter 1968. Theses on the Philosophy of History. In: *Illuminations*, ed. Hannah Arendt, trans. Harry Zohn: 253–64. New York.
- Bhabha, Homi 1994. DissemiNation: Time, Narrative and the Margins of the Modern Nation. In: *The Location of Culture*: 139–70. London.
- Culler, Jonathan 2003. Anderson and the Novel. In: Jonathan Culler & Pheng Cheah (eds), *Grounds of Comparison. Around the Work of Benedict Anderson*: 29–52. New York.
- Fosse, Jon 1999. Litt om Dag Solstads forfatterskap. In: *Gnostiske essay*: 175–79. Oslo.
- Hageberg, Otto 1977. Politikk og eksistens. To røyster i Dag Solstads forfatterskap. *Syn og segn*, nr. 83: 130–46.
- Hustad, Jon 2004. Tråd nok i seg selv. In: *14 menn og 1 kvinne*: 205–11. Oslo.
- Kjærstad, Jan 1984. Det særegne ved å være nordmann. *Vinduet* (3): 11–18.
- Krogstad, Atle 1998. Perspektiver på Norge. *Samtiden* (5/6): 86–98.
- Solstad, Dag 2006. *Armand V. Fotnoter til en uutgravd roman*. Oslo.
- Tvedt, Terje 2002. Den narsissistiske kosmopolitt: Verdensbilder og 1990-talls litteratur. In: *Verdensbilder og selvbilder. En humanitær stormakts intellektuelle historie*: 74–101. Oslo.
- Žagar, Monika 2002. *Ideological Clowns. Dag Solstad – From Modernism to Politics*. Wien.

Anmeldelser og intervjuer

- Bulie, Kåre. Fotnotopolitikk. *Dagbladet* 22.09.2006
- Farsehås, Ane. Det lange farvel. *Dagens Næringsliv* 22.09.2006
- Hagen, Alf van der. Stadig opposisjon. *Morgenbladet* 13.10.–19.10.2006
- Hagen, Erik Bjerck. Svært merkelig og veldig fin. *Morgenbladet* 22.09.2006
- Haugen, Trond. Den ene store. *Dagsavisen* 22.09.2006
- Herve, Tom Egil. Barnet som vedheng. *Klassekampen* 23.09.2006
- Kendzior, Noste. »Jeg lever bare én gang, og det er jeg som skriver dette.« *Dag og Tid* 22.09.2006
- Pedersen, Frode Helmich. Lysende litterære øyeblikk *Bergens Tidende* 22.09.2006
- Riiser, Liv. Mann uten egenskaper. *Vårt Land* 22.09.2006
- Sivertsen, Steinar. Viktig politisk fotnote-roman. *Stavanger Aftenblad* 26.09.2006
- Store, Jonas Gahr. Resignasjonen. *Morgenbladet* 06.10.–12.10.2006
- Ustvedt, Yngvar. Rart og annerledes. *Verdens Gang* 22.09.2006

Noter

- 1 Jan Kjærstad, Det særegne ved å være nordmann, *Vinduet* 3/1984, s. 11.
- 2 Atle Krogstad, Perspektiver på Norge, *Samtiden* 1998 nr. 5/6, s. 86.
- 3 Homi Bhabha, DissemiNation: Time, narrative and the margins of the modern nation, i *The Location of Culture* (London: Routledge 1994), s. 141.
- 4 Benedict Anderson, Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism, rev. ed. (London: Verso 1991), s. 7.
- 5 Walter Benjamin, Theses on the Philosophy of History, i *Illuminations* (New York: Schocken Books 1968), 253–64.
- 6 Benedict Anderson, *The Spectre of Comparisons. Nationalism, Southeast Asia and the World* (London: Verso 1998), s. 333.
- 7 Dag Solstad, *Armand V. Fotnoter til en uutgravd roman* (Oslo: Forlaget Oktober 2006), s. 7–8.
- 8 Associationerne er mange: »Navnet Armand ligner både Abraham og Hvermann«, *Klassekampen* 23.09.2006. Mod værket avslutning står endvidere, at det skulle være »en slags fortælling om Enhver« (197).
- 9 Det har ikke været denne artikels anliggende at betragte det porøse forhold mellem forfatter, fortæller og hovedperson i *Armand V* – og måden hvorpå disse tre instanser også kan siges at sive ind i hinanden. Med et blik på Solstads paratekstuelle kommentarer, kan man dog konstatere mange ligheder mellem Solstad, fortælleren og Armand. Solstad hævder, at selv om han har skrevet en politisk roman, »vil jeg ikke komme med forslag til hvordan man skal løse verdensproblemerne«, i *Morgenbladet* 13/10–19/10-2006. Indirekte er Solstad altså forfatteren, der har indset, at hans nation har handlet umoralsk og dårligt, men bevarer troen på, at den kan sættes på ret køl igen. Som Solstad udtrykker det i et interview: »Jeg prøver også å påvirke. Dette er min første politiske roman på 20 år. Så jeg er tilhenger av å påvirke«, i *Morgenbladet* 13/10–19/10-2006.
- 10 Terje Tvedt, Den narsissistiske kosmopolitt: Verdensbilder og 1990-talls litteratur, i *Verdens bilder og selvbilder. En humanitær stormakts intellektuelle historie* (Oslo: Universitetsforlaget 2002), s. 74–101.
- 11 Motivet udvides i *Armand V* gennem ideen om, at Norge i det nye årtusinde altid vil have en kvindelig forsvarsminister (170).
- 12 Se fx Erik Bjerck Hagen, Svært merkelig og veldig fin, *Morgenbladet* 22.09.2006.
- 13 Som Bjerck Hagen skriver: »Flere av kvinneskikkelsene i boken – en tvillingsøster og en ondsinnet hybelvertinne, for eksempel – har gåtefullt allegoriske trekk.« Otto Hageberg diskuterer de mytiske kvindeskikkelser i relation

- til politik og ideologi i den tidlige del af Solstads forfatterskab. Otto Hageberg, Politikk og eksistens. To røyster i Dag Solstads forfatterskap, *Syn og segn*, nr. 83, 1977, s. 145.
- 14 Gennem freudiansk terminologi relateret til Ødipus-myten er det også nærliggende at betragte ham som en kasteret figur. Om Solstads dekadente mænd kan man også læse i Per Thomas Andersen: *Tankevaser* (Oslo: Universitetsforlaget 2003), s. 29–59.
- 15 Jonathan Culler, Anderson and the Novel, i Jonathan Culler & Pheng Cheah (eds), *Grounds of Comparison. Around the Work of Benedict Anderson* (New York: Routledge 2003), s. 35.
- 16 »Med andre ord er fotnotene intet annet enn selve romanen de hevder å være fotnoter til, noe Solstad artig nok etter hvert medgir. / Det har lenge virket som Solstad har hatt vansker med å skrive et helhetlig narrativ, en antagelse som bliver styrket i og med det fragmentariske ved denne boken.« Frode Helmich Pedersen, *Bergens Tidende* 22.09.2006.
- 17 »Det er på tide å fastslå at Dag Solstad er Norges største prosaforfatter [...]. Romanen 'Armand V. Fotnoter til en utgravd roman' er en litteraturhistorisk hendelse i vår tid [...]. Denne opprinnelige romanen finnes ikke, annet enn som et ikke-eksisterende verk som hele tiden svever over de foreliggende fotnotene – et sted der oppe – og som kaster mangelens, lengselens og ufullendthetens mørke poetologiske lys over den boka vi leser.« Trond Haugen, *Dagsavisen* 22.09.2006. »Ved siden av den formmessige nyskapningen, er det mest påfallende ved 'Armand V' hvordan dagsaktuell politikk igjen er avgjørende bakteppe for teksten.« Kåre Bulie, *Dagbladet* 22.09.2006. I forhold til det formelt nyskabende ved romanen, kunne det være interessant å analysere den i lys af andre fodnoteromaner som fx Vladimir Nabokovs *Pale Fire* (1962) og Nicholson Bakers *The Mezzanine* (1988). Det er dog ikke denne artikkels anliggende.
- 18 »Armand V. lever uautentisk og kan derfor ikke eksistere i ein roman av nettopp denne forfatteren. Romanen er 'uskriveleg' fordi Armand V. egentleg er eit tomt inkjevetta som i siste ende vil verte gjennomhola av suset frå historia [...] Hadde dei historiske tilhøva vore annleis, ville romanpersonen vore annleis, og livet hans ville arta seg annleis.« Nøste Kendzior, *Dag og Tid* 22.09.2006.
- 19 Jonas Gahr Store, *Morgenbladet* 06.10.–12.10.2006.
- 20 Dette er en udtalelse på værket's niveau, som ikke nødvendigvis kan tilskrives Solstad selv. Solstad kan godt udtale sig i stærke os-dem vendinger, som når han fx stolt slår fast, at han er anti-amerikaner, i hvert fald i kulturel forstand. Hans intertekstualitet gælder fx ikke den amerikanske kulturarv, men den norske, græske og gammeltestamentlige. Solstad forklarer, at hvor Armand V er modstander af USA af politiske grunde, er han selv at regne som antiamerikaner: »Jeg er helt fri fra referanser til amerikansk kultur og politikk [...] Jeg har sluppet å forholde meg til en masse nedbrytende kultur. Jeg har sluppet å late som om mitt egentlige hjemland er den nye verden der borte.« Solstad i *Morgenbladet* 13.10.–19.10.2006. Dette træk gælder egentlig også hans hovedperson, »som selv likte å titulere seg europeer og som vel også kan betegnes som det, hans litteratur-, film-, kunst- og språkreferanser tatt i betraktning« (118).
- 21 »Den omstendelige skildringen av Armands gåtur i området rundt Kirkeveien, med en minuttøs, tørr oppramsing av navn på gater og butikker, kan for eksempel få en til å tenke på den flate Berlin-vandringen som forfatteren kjeder leserne med i '16.0741' (sic)«, Steinar Sivertsen i *Stavanger Aftenblad* 26.09.2006. »Beskrivelser av Armands vandringer i gatene og langs butikkene omkring Kirkeveien ved Majorstuen i Oslo er en annen [fascinasjon]. Kanskje kan de virke fremmede og kjedelige for dem som reagerte med høylytt gjesping på omstendelige beskrivelser fra Berlin i '16.07.41'. Men slike sirkulære, eller rettere sagt kvadratiske eller rektangulære gatebeskrivelser henger tett sammen med selve jakten på lykken – byens forjettelse hos Solstad. Den finnes også i 'Irr! Grønt!', og er på sitt vakreste i skildringen av ungdommenes jakt på hverandre rundt kvartalene i Sandefjord sentrum i 'Roman 1987'. Bare måten 'Armand V' mimer disse bevegelsene på, med 60-åringens distanse, er stor nok«, Tom Egil Herve i *Klassekampen* 23.09.2006. »Det er aldri for å demonstrere kjentmannskunnskap at Solstad lét romanpersonane sine vandre opp og ned og ut og inn av namngjevne gater [...] han undersøker kva som ville skje dersom romanpersonen tok ei anna gate i staden, tok ein annan innfallsvinkel«, Nøste Kendzior i *Dag og Tid* 22.09.2006. »Nettverket av gater ovenfor Majorstua i Oslo [er] gnistrende godt beskrevet«, Yngvar Ustvedt i *Verdens Gang* 22.09.2006.
- 22 Liv Riiser i *Vårt Land* 22.09.2006. For mere om Solstads særegne »detaljrealisme«, se Hageberg 138–39.
- 23 Et andet sted, hvor fortælleren benytter sig af perspektivet udefra, er i hans gennemgang af Norges historie efter anden verdenskrig: »En befolkning på under 5 millioner mennesker, men en økonomisk sterk stat. Begunstiget med rike naturressurser, som har stått til benyttelse på tidspunkter da det har vært spesielt stor interesse for dem i den internasjonale økonomiske politikk. Under den kalde krigen, som nettopp var avsluttet, en militærstrategisk sentralt plassert stat. Nå, stadig en viktig oljeproduerende stat, med gode statistiske sannsynlighetsberegninger for rike oljefunn i uutforskede områder innenfor norsk sjøterritorium langs vår langstrakte kystlinje. Et interessant land for vår vennligsinne allierte, super-

- makten USA, likeså vel som for de europeiske stater« (213–14).
- 24 Benedict Anderson, Responses, I Jonathan Culler & Pheng Cheah (eds), *Grounds of Comparison. Around the Work of Benedict Anderson* (New York: Routledge 2003), s. 229.
- 25 »Omgivelsene er behagelige, ja elegante, nå og da direkte luksuriøse. Stadig møter med interessante mennesker. Stadig invitasjoner. Mottakelser, lunsjer, middager« (124).
- 26 Vi får godt nok at vide, at Armand aldri rejste et sted hen uten at sette sig ind i landets kultur – »det gjaldt også land utenfor vår kulturkrets« (128). Alligevel drejer det sig om en ganske forudsigelig højkultur – teatrene, nationalgallerierne, museerne og operaen. Begreberne »de eksterritoriale« og »ikke-steder« er Zygmunt Baumanns i hhv. *Savnet fellesskap* og *Liquid Modernity*.
- 27 Farsethås skriver, at »det er lett å se 'Armand V' som en tekst som skiller skarpt: Om man er med den eller mot den, vil i stor grad avhenge av hvor mye Solstad-kontekst man er villig til å tilføre,« Ane Farsethås i *Dagens Næringsliv* 22.09.2006. At det kan være presserende at læse Solstads romaner i lys af forfatterskabet som helhed, peger Monica Žagar også på i indledningen til sin bog om Solstad: »Solstad's entire production is, in many ways, one long text [...]. He is in fact repeating the same question over and over again, the question of freedom and meaning for the intellectual in Norwegian social democracy. This investigation is continuously set in an urban environment [...], and against the background of a set of interconnected features of modernity: constant movement and travel, urban anonymity, and performance in the sense of adopting an artificial persona when communicating with others.« Monica Žagar, *Ideological Clowns. Dag Solstad – From Modernism to Politics* (Wien: Edition Praesens 2002), s. 14.
- 28 At problemstillingen er nærliggende viser også Jon Fosses essay om Solstad: »Men slike historier, kan no dei vere interessante viss ein ikkje så absolutt er fødd i Norge eller like etter den andre verdenskrigen?«. Fosse ender med at fastslå, at god litteratur kan handle om hvad som helst, så længe form og indhold glider sammen »til eit genuint personleg litterært uttrykk«. Jon Fosse, Litt om Dag Solstads forfatterskap, i *Gnostiske essay* (Oslo: Det Norske Samlaget 1999), s. 178–79. I forhold til det nasjonale, er det også interessant at se, at Solstad mener, »at et så rikt land som Norge burde ha penger nok til sikre [sic] en så talentfull forfatter som meg gode arbeidsvilkår.« Jon Hustad, Tråd nok i seg selv, i *14 menn og 1 kvinne* (Oslo: Det Norske Samlaget 2004), s. 209. For at belyse spørsmålet om den norske, modernistiske litteratur i europeisk sammenheng, kunne man også vende tilbake til Solstads egen programartikkel Norsk prosa – europeisk modernisme, udgivet i *Profil* 1/1966.